

„...soha ily kietlensége az irodalomnak”

Krúdy 1924-ben érte el írói munkásságának negyedszázados évfordulóját. Ez alkalomból az Athenaeum 10 kötetből álló sorozat, egy gyűjteményes kiadás megjelentetésére vállalkozott, de csak azzal a feltétellel, ha Krúdy megfelelő számú megrendelőt tud szerezni. Visszapillantva már nehéz látni a kiadók üzleti lehetőségeit, szánításait, fogásait, de tény, hogy az Athenaeum által kiadott felhívás az alábbi tíz kötet megjelenését ígéri: *A betyár álma*, *Hét bagoly*, *Al-Petőfi*, *N. N.*, *Az utitárs*, *Pesti album*, *A bűvös erszény*, *Zoltánka*, *Bukfenc*, *Cirkuszkirály*. A tíz kötet végül valóban megjelent, de a sorozatban a felsoroltak közül csak három mű szerepel. (*Hét bagoly*, *N. N.*, *A betyár álma*).

Bekerült a sorozatba végül három első kiadás, a *Szindbád megtérése*, a *Velszi herceg* és *Az utolsó gavallér*. Újra megjelenik a *Napraforgó*, *A podolini kísértet* — 1906 óta az első csonkított szövegű kiadás — és az *Aranykézűcsal szép napok*, amelynek harmadik kiadását Krúdy már 1922-ben sürgette Tevan Andornál, aki a könyvet újra nem nyomtatta, viszont lemondott a kiadás jogáról. Ami a legfeltűnőbb, s nagyon meglepő: a tíz kötet között a kiadó nem ígéri a két sikerregényt, a legtöbb dicsőséget hozó *A vörös postakocsit* és az *Őszi utazásokat*. Az előbbi 1920-ban jelent meg negyedszer, az utóbbinak pedig 1917 után nem volt újabb kiadása. Könnyen lehet, hogy maga az író volt az, aki nem kívánta a két regény újra megjelentetését — 1927-ben sem vette tervbe —, ám a kiadó elsősorban üzleti megfontolásokról rábeszélte erre. Van még egy bizonyíték arra, hogy Krúdy

elégedetlen volt ezzel a két művel.

A *vörös postakocsit* a sorozat számára néhány részletében átdolgozta, míg az *Őszi utazásokkal* jóval több munkája akadt, új előhangot és bevezetést írt hozzá, felborította a fejezetek sorrendjét, oldalakat írt bele, s hosszú részeket hagyott ki. Ilyen mértékben soha egyik művét sem dolgozta át. (Érdemes hozzátenni: e változtatásokat a későbbi kiadásoknál az utókor nem vette figyelembe, vagy nem is vette észre. A két regény végleges szövege csak 1977-ben jelent meg.)

Tevanékkel az író nagyon jó kapcsolatban volt, s 1926-ban ismét levelet meneszt Békéscsabára. Kiadásra ajánlja a Színházi Életben kezdődő *Primadonna* című regényét, azaz, hogy az egykor ünnepezt színésznő, Pálmay Ilka — róla szól a regény — maga is tudna pár száz előfizetőt gyűjteni. A kötetet Krúdy albumnak tervezte, amelybe a színésznő adott volna legalább száz fényképet. Ez az elképzelése is megíusult, a regényt csak 1958-ban adták ki, 1926 nyarán az *Ady Endre éjszakai* című emlékiratszerű regényét küldi meg Tevan Andornak. Sürgeti a döntést, azzal, hogy „*itt Pesten eszeileg még most ki lehet hozni a könyvet akár a karácsonyi piacra*”. Ez a rendkívül érdekes, nehezen hozzáférhető és kevésbé ismert Krúdy-könyv is aludt jó néhány évig, míg 1948-ban végre megjelent. A következő évben, 1927-ben Krúdy ismét Tevanékhoz fordul, pénzt kér, pontosabban követel. Ekkor romlik meg a kiadó és az író kapcsolata. Ez a magyarázata annak, hogy a *Tegnapok kódlovagjainak* újabb darabjait már nem akarja Békéscsabán kiadni, holott már 1925-ben foglalkozik ezzel a gondolatlall. Tevan Andor válasza akkor kitérő volt: „*A második kötet megretételéről viszont korai még tárgyalni, mert mint személyesen is megállapodtunk, csak az első könyv sikere után lehet szó a második könyv kiadásáról*”. Az első könyv pedig, akár a többi Tevan-kiadvány, nagy siker volt, nem csak tartalma, hanem művészi megjelenése miatt is. Krúdy végül is úgy döntött, hogy

saját kiadásában

jelenteti meg a második „kódlovag” könyvet, meghozza számozott, aláírt, úgynevezett anatórkiadásban. A Liget Sza-

natóriumban 1927 tavaszán még előfizetési ívet is fogalmazott. A megrendelők gyűjtése megkezdődött, sokan előleget is adtak a könyvre. Valószínűleg mégis anyagi okokból hiúsult meg — végleg — a mű megjelenése.

„*Regényes szerelmek, édesbűs történetek, ősbolhán kalandok*” — írja az a hirdetés, amely az 50 éves Krúdy Gyula 10 kötetben összegyűjtött munkáit ajánlja az olvasóknak. Az Athenaeum és az író is készült erre a jubileumra. Krúdy jó lehetőséget látott az évfordulóban, hiszen — remélte — néhány új művét is ki tudja adni. Erről tanúskodik az 1927 novemberében készített terve a tíz kötetéről. Hét könyvet változatlanul meghagyott: az 1925-ös sorozatból, a nyolcadikat — az *N. N.*-t — kiegészítette az *Esti út* kis novella-fűzérével. Tulajdonképpen ismét csak a két postakocsi regényt hagyta el. Ezek helyett a *Bukfenc* című regényt, a még kiadatlan *Jockey Klubot*, és a *Tótágas* novelláit vette be a tervbe. Mire elérkezett a születésnap, az 1925-ös „állva hagyott” szedésről változatlanul újranymtálták az akkori 10 kötetet.

A *Bródy Sándor, vagy a Nau lovagja* című regény szintén 1928-ban, vagy 29-ben jelent volna meg. Az anyag legnagyobb részét 1927 második felében sorozatban közölte a *Pesti Napló*, két fejezetét pedig a *Világ* és a *Színházi Élet* publikálta. A regény összeállítását csak az utókor végezte el: 1957-ben jelent meg, 14 fejezetben, ebből három kiadatlan kézirat alapján.

A teljesen eladósodott nagybetűs író 1931-ben, élete alkonyán

ismét nagy csalódás érte.

Ebben az esztendőben, márciustól júliusig jelent meg a Magyarországon 101 folytatásban a vérvádat leleplező *A tisztaeszlezi Solymosi Eszter* című regénye, amelyet méltán sorolhatunk a Krúdy-remekművek közé. Az író természetesen ezt a nagyszabású művét is szeretne volna könyvalakban viszontlátni. Részlet a *Pantheon Irodalmi Intézet Rt.* leveleiből (amely kiadó már 1929-ben megtagadta az író *Festett király* című művének megjelentetését): „*Ma kaptuk vissza lektorunktól Nagyságod kéziratát, aki a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott a regény felől és kiadását melegen ajánlotta. Mi ezek után újból megfontolás tárgyává tettük a dolgot és sajnos arról kell Nagyságodat értesítenünk, hogy anyagi természetű okokból nem áll módunkban a regény kiadását magunkra vállalni*.” A Dante Könyvkiadó sem volt bátrabb „*a mai kilátástalan viszonyok között*”. Tudunk arról, hogy más kiadóknál is kopogtatott Krúdy, ám sikertelenül, noha már az előfizetési ív is elkészült. Innen tudjuk, hogy a mű két kötetben jelent volna meg. De mindez csak terv maradt. Nyilván a sikertelenségsorozat járt az író fejében, meg az, hogy *Valakit elvisz az ördög* című regényére sem talált kiadót, amikor 1931 júliusában így ír a *Reggelbe*: „*Soha annyi analfabeta nem volt Magyarországon, soha ily irtózat a gondolkodásra készítő íróktól, soha ily kietlensége az irodalomnak*.” A tisztaeszlezi Solymosi Eszter 1975-ben vehették először kezükbe az olvasók.

Krúdy felett 1932-ben már összecsaptak a hullámok, teljesen eladósodott, s nyár végén súlyos betegsége miatt ismét szanatóriumba kell feküdnie. Mint egy

segélykiáltás.

úgy hangzik az a levél, amelyet júniusban a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumnak írt, 500 pengő írói segélyt kérve Garibaldiról szóló ifjúsági regénye megírására. A válasz fedezethiányra hivatkozva elutasítja a kérést.

A Garibaldi-regény soha nem íródott meg. Krúdy Gyula betegsége egyre súlyosodik, szenvedési közepeten dolgozik. 1933 tavaszán meghalt. Életművének 25 kötetre tervezett, minden eddiginél teljesebb sorozatát 1976-ban kezdték kiadni.

Fehér Béla